

– 153с.

3 Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів: Навч.-метод. посіб. / Інститут змісту і методів навчання. – К., 1998. – 390 с.

4. Коваль Л.Г. Виховання почуття прекрасного. – К.: Рад. школа, 1983. – 120 с.

5. Костюк О.Г. Сприймання музики і художня культура слухача. – К.: Рад. школа, 1965. – С.92.

6. Обучение и развитие. (Экспериментально-педагогическое исследование). Под ред. действительного члена АПН СССР Л.В.Занкова. – М.: Педагогика, 1975. – 440 с.

*Діденко О.В.,
Національна академія Прикордонних військ
імені Б.Хмельницького*

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Аналіз теоретичних джерел дозволяє стверджувати, що професійне самовдосконалення у структурі професійної підготовки слухача посідає настільки ж важливе місце, як його навчання і виховання. Саме тому науковці відзначають, що професійне самовдосконалення – міцний фундамент професійного росту, формування в слухача соціально-ціннісних, особистісних і професійних якостей і розвитку здатності протягом усієї професійної діяльності успішно виконувати свої професійні функції, постійно удосконалюючи себе і свої професійні знання, навички й уміння [1; 3; 4; 5].

Процес професійного самовдосконалення обумовлений багатьма факторами, воно здійснюється самим слухачем паралельно з процесом навчання і виховання у вузі і має свій зміст, спрямованість, логіку й етапи розвитку.

Поняття «самовдосконалення» прямо пов'язане із поняттям «самовиховання», але в психолого-педагогічній літературі поняття самовдосконалення зустрічається значно рідше. Семантичний аналіз значень вкладених у ці подібні поняття, відображає особистісний сенс кожного з авторів і показує, що при вживанні терміна «самовиховання» акценти зміщуються на формування в себе певних якостей. Термін «самоосвіта» вживається в більшості випадків, коли мова йде про самостійне набування знань, навичок, умінь.

Термін «самовдосконалення» у працях різних авторів несе відтінок більш фундаментального смислу, припускаючи розвиток особистості в цілому, певних її сторін, у тому числі її соціалізацію, якісне оволодіння професійними знаннями й уміннями. Поряд із процесом навчання і виховання розвиток особистості обумовлює більш широкий смисл її соціалізації, де свою роль грають «соціальні ситуації розвитку» (за Л.С.Виготським) і «зміст діяльності» (за А.Н. Леонтьєвим).

Такий погляд дає можливість пов'язати в єдине ціле проблемні питання щодо:

- ціннісних орієнтацій, які виступають як усвідомлення особистістю власних виборів і переваг, як життєвий шлях особистості;
- професійної орієнтації, як професійного жереба в життєвому шляху особистості і її професійних змін;
- розгляду особистісного шляху особистості не просто як сукупність сфер праці, сім'ї, а як оптимістичне або песимістичне сприйняття майбутнього, у залежності від соціальних перспектив, як подолання криз, вирішення життєвих протиріч;
- активності особистості, питань соціальних і соціально-психологічних рушійних сил цієї активності.

На нашу думку, проблемою розвитку особистості займається загальна психологія, проте більш вузький аспект «особистісного росту» не дістав належної цілісної розробки в психолого-педагогічній літературі. Звідси відсутність чітко визначеної системи понять. У науковій літературі зустрічаються такі поняття як: особистісний або особистий зріст, самовдосконалення, життєвий шлях, розвиток потенціалу особистості. Ці поняття часто ототожнюються і не розрізняються. Тому є необхідність розглянути їх більш детально.

Особистісний зріст – поняття широке, охоплює все різноманіття життя людини протягом усіх відпущених їй років, починаючи від народження і закінчуючи смертю.

У поняття розвитку включається не тільки особистісне зростання (придбання), але й інші види змін. Розвиток визначається дослідниками як будь-які позитивні і негативні зміни адаптивних можливостей організму.

Щодо проблеми особистісного росту, то вона має для нас значення з практичної точки зору. Тому, на нашу думку, найбільш прийнятним буде розгляд росту особистості через явище саморозвитку як безупинного процесу, у рамках якого людина здобуває здатність керувати поточними подіями, формувати гарні і відкриті відносини з іншими людьми, мужньо і послідовно захищати свої погляди, сприймати життя у всій своїй красі. Серед дослідників прийнято виділяти такі характеристики розвиненої особистості:

- бере на себе відповідальність за свої дії;
- задовольняє свої потреби без шкоди для інших людей;
- досягає значного успіху в діяльності, тому що вона служить для нього об'єктом самовираження;
- демонструє енергію і життєстійкість у своєму повсякденному житті;
- відкрита професійним змінам і новому життєвому досвіду.

Самовдосконалення – це творче ставлення індивіда до самого себе, створення ним самого себе в процесі активного впливу на зовнішній і свій внутрішній світ з метою їхнього перетворення [2; 4].

Розглядаючи самовиховання як діяльність і вищу форму активності особистості, не можна забувати, що ця діяльність, як і будь-яка інша, є своєрідним соціальним досвідом, котрим необхідно опановувати. Не було покоління, яке б так чи інакше не за-

ймалося самовихованням відповідно до вимог свого часу.

Розуміння людством протягом свого розвитку проблем самовдосконалення особистості показує, що залежно від того чи іншого розуміння природи людини, формувалися і підходи до її удосконалювання. В об'єктивно-ідеалістичних концепціях визнається вирішальним фактором вплив зовнішнього середовища, абсолютизується роль суспільного виховання й або зовсім знімається питання про самовдосконалення людини, або воно трактується як пристосування до обставин. У суб'єктивно-ідеалістичних концепціях, навпаки, заперечується вплив зовнішнього середовища на формування людини і тому знімається питання про її суспільне виховання і визнається лише самовиховання.

На сьогоднішній день проблеми, пов'язані із самовихованням особистості, приваблюють до себе погляди багатьох дослідників. Однак, сам термін «самовиховання» розуміється неоднозначно. Тому необхідно дати поняття, що адекватно відображало б його сутність.

У роботах багатьох авторів (2; 3; 4) робиться акцент на автономність самовиховання, що розглядається як незалежне від соціального середовища, від виховання і трактується як засіб піднесення людини над суспільством, самоізоляції від навколишньої дійсності. Джерела виховання вбачаються в релігійному початку.

Екзистенціалізм, що проповідує «незалежність волі», «філософію волі», «чисту самосвідомість», персоналізм із його підходом до особистості, як до духовного першоелемента буття, неотомізм, що говорить про деякий духовний початок у людині, закладений у ній від народження, абсолютизують роль власних зусиль людини в розвитку особистості, ігнорують вплив соціального оточення на даний процес. Результатом цього є те, що мотиви самовиховання штучно виводяться або з біологічних чи психофізіологічних уроджених особливостей.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми можемо констатувати той факт, що більшість концепцій або взагалі начисто заперечує соціальну природу самовиховання, або прагне звести її до мінімуму.

У процесі самовиховання одну із головних ролей посідає проблема вибору цілі. Адже саме ціль, як закон, визначає спосіб і характер дій людини, що підкоряє їй свою волю. Тому у визначення поняття самовиховання необхідно включити і «цілеспрямований характер даного процесу».

Деякі автори під самовихованням розуміють самодіяльність, відверте бажання людини брати участь у якому-небудь виді творчої праці. На перший погляд ототожнення самодіяльності і самовиховання цілком логічно, тому що людина в процесі діяльності самостійно вивчає свою особистість, отже, сама себе виховує. Але самостійна діяльність не завжди спрямована на самовиховання, і не всяка зміна особистості під впливом самостійних зусиль людини є самовихованням. Різноманітна діяльність людини, що має будь-яку спрямованість, відображається на її особистості поза залежністю від того, прагне вона виховувати себе чи ні.

Якщо враховувати систематичну і планомірну роботу над собою, як обов'язкові ознаки самовиховання, то втрачаються різноманітні впливи на людину зовнішніх умов і індивідуальні здібності індивіда, що допомагають їй реагувати на зміни в навколишньому середовищі.

Поняття «самовиховання, самовдосконалення» найчастіше вживаються в літературі як синоніми.

Самовдосконалення більш широке поняття, воно містить у собі і самоосвіту, і саморозвиток, і самовиховання. «особисте самовдосконалення виступає в першу чергу як прояв творчо-утворювального ставлення людини до самої себе. Воно власне є спосіб творчої взаємодії людини із самим собою, культивування нею самої себе через активну участь в основних сферах соціального життя». Поняття особистість явище не статистичне. «особистість», пізнається в розвитку. У словнику з психології «розвиток особистості – це процес формування особистості як соціальної якості в результаті його соціалізації і виховання». У словнику з педагогіки «розвиток – це зміни, що являють собою перехід від простого до більш складного, від нижчого до вищого, у якому поступове нагромадження кількісних змін приводить до настання якісних змін. Джерелом і внутрішнім змістом розвитку є боротьба протилежностей, у ході якої нове перемагає старе». Згідно «тлумачного словника» під цим поняттям варто розуміти «взаємозалежний процес кількісних і якісних змін, що відбуваються в анатомо-фізіологічному визріванні людини, в удосконалюванні її нервової системи і психіки, а також пізнавальної і творчої діяльності, у збагаченні її світогляду, моральності, суспільно-політичних поглядів і переконань. Формування ж виступає як результат розвитку особистості й означає її становлення набуттям сукупності стійких властивостей і якостей». Оскільки в нашому дослідженні розглядається питання професійного саморозвитку, той цей напрямок прямо пов'язаний із проблемою професійного самовизначення, змісту професійної діяльності і професійною спрямованістю.

Основну частину свого життя людина пов'язана з певною професією, тому проблема «людина і професія» відноситься до числа першорядних. Вибір головної життєвої мети, своєї професії, визначення свого не випадкового місця в житті є одним із самих значних рішень, що доводиться приймати людині.

У наш час вибір професії розглядається як основа життєвого самоствердження людини в суспільстві. Вважається, що на процес професійного самовизначення найбільш сильний вплив мають кілька факторів. По-перше, інтереси, на формування яких, у свою чергу, впливають здібності, статистичний аналіз показує, що менш 40% випускників при виборі професії керуються спеціально отриманою інформацією про професію, у якій не тільки розкриваються привабливі сторони, але й приводяться відомості про її зміст, у тому числі і ті, що торкаються негативних аспектів. По-друге, індивідуальні здібності і, перш-за все, риси характеру, темперамент і властивості нервової системи. По-третє, рівень підготовки, що містить у собі культурний кругозір, світогляд, шкільну успішність. По-четверте, стан здоров'я. І, нарешті, ряд соціальних

факторів: місце проживання, професія і поради батьків, рекомендації вчителів, товаришів, засобів масової інформації.

Професійне самовизначення – це ще і процес формування особистістю свого ставлення до професійно-трудового середовища і спосіб її самореалізації, складова частина цілісного життєвого самовизначення. Це тривалий процес: узгодження внутрішніх і соціально-професійних потреб не закінчується професійною підготовкою з обраної спеціальності, а відбувається протягом всього життєвого і трудового шляху.

Основною умовою для успішного і всебічного розвитку особистості є розуміння самим слухачем неповторності своєї людської індивідуальності.

Організація професійної підготовки слухачів обумовлюється характером самої діяльності і ґрунтується на аналізі її психологічного змісту. Професійна підготовка слухача протікає тим результативніше, чим більш всебічно і глибоко реалізуються загальні психолого-педагогічні принципи: забезпечення єдності навчання і виховання; побудова навчального процесу на основі свідомої й активної участі тих, кого навчають; корисність і доступність викладу матеріалу; систематичність, послідовність побудови процесу підготовки; облік індивідуальних особливостей тих, кого навчають; забезпечення контролю за успішністю засвоєння і характером протікання професійної підготовки. Професійна підготовка обов'язково містить у собі теоретичне навчання, основна мета якого формування в слухача правильного розуміння сутності майбутньої діяльності і засвоєння ним необхідних знань. Теоретичне навчання суміщається або замінюється практичною підготовкою, націленою на формування необхідних систем професійних умінь і навичок.

У процесі професійного становлення особистість виступає не тільки об'єктом, але і суб'єктом відповідного виховання і розвитку. Справжнє виховання особистості припускає і самовиховання – активність особистості, спрямовану на удосконалювання себе через систему дій, реалізація яких піднімає особистість на більш вищий рівень.

Якісна, змістовна сторона активності розкривається в системі діючих потреб, мотивів, настанов, інтересів, що обумовлюють здійснення тих або інших дій. Тому активність виступає як суб'єктивна умова освоєння людиною навколишньої дійсності.

Таким чином, у плані психологічного змісту професійна спрямованість, навчальна мотивація, пізнавальні інтереси стають внутрішньою стороною активності, яка визначає спрямованість професійного саморозвитку.

Аналіз різних підходів до вивчення проблеми професійного саморозвитку дає нам підставу стверджувати, що ця проблема розглядається в руслі теорії розвитку особистості, теорії самовиховання і професійного саморозвитку. Професійний саморозвиток – це свідомо діяльність слухача, спрямована на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері діяльності, що визначається його професією. Це саморозвиток у себе як особистісних, так і професійних якостей, творчих здібностей, знань, навичок і умінь.

У структурі змісту професійного саморозвитку можна виділити особистісні і про-

фесійні компоненти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблема професійного саморозвитку слухачів вузів досліджена фрагментарно. Зокрема, існує потреба в уточненні понятійного апарату, не проаналізована структура цього процесу і його активізація. Немає точності в питаннях про критерії і показники рівнів професійного саморозвитку. Не розроблені педагогічні засоби активізації цього процесу. Отже це підкреслює актуальність і практичну значимість проблеми активізації професійного саморозвитку слухачів вузів.

Література

1. Битянова Н.Р. Психология личностного роста. – М., 1995.
2. Єлєсєєв О.П. Конструктивна психологія і педагогіка особистості. – Псков, 1994.
3. Леонт'єв А.М. Проблеми розвитку психіки. – М., 1972.
4. Рувінський Л.І. Теорія самовиховання. – М., 1973
5. Психологія. Словник / За ред. А.В.Петровського, М.Г.Ярошевського. – М.: Політгиздат, 1990.

*Дремова І.А.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
Філон Л.Г.,
ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка*

ВИМОГИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ

Особистісна зорієнтованість системи освіти і діяльнісний підхід до навчання висувають нові вимоги до навчально-виховного процесу, всіх складових його частин, зокрема оцінювання результатів навчання. Зупинимося докладніше на питаннях, що зумовлюють наявність нового змісту вимог.

Відомо, що на противагу поясненню, повчанню, монологічності традиційних дидактичних систем, особистісно-орієнтоване навчання передбачає спілкування на рівних учня і вчителя, їх взаєморозуміння і співробітництво. Основним завданням при цьому є розвиток творчих сил дитини, підтримання в неї духу пошуку, дослідництва, творчості, приведення її у стан найбільшої розумової активності.

Учні основної школи – це переважно підлітки, які потребують підвищеної педагогічної уваги, допомоги і підтримки. Прояв допомоги і підтримки з боку вчителя – це відповідь на природну довіру вихованців, це усвідомлення власної відповідальності за їх життя, здоров'я, розвиток. Найважливіше у підтримці, а, за словами